Ekonomik sorunlara kalıcı çözüm: Daha iyi yargı

Yazar: Mehmet Gün / 14 Mart 2024, Perşembe / Oda: Siyaset

“Yargı ve hukuktaki sorunlar ve sıkıntılar kendini enflasyon, kur baskısı, halkın fakirleşmesi gibi ekonomik sorunlar olarak da ortaya koyuyor. Aralarındaki bağlantıyı inceleyince hukukun ve ekonominin birbirinden ayrı değil, aynı paranın iki yüzü oldukları görülüyor.”

“Yargı ve hukuktaki sorunlar ve sıkıntılar kendini enflasyon, kur baskısı, halkın fakirleşmesi gibi ekonomik sorunlar olarak da ortaya koyuyor. Aralarındaki bağlantıyı inceleyince hukukun ve ekonominin birbirinden ayrı değil, aynı paranın iki yüzü oldukları görülüyor.”

31 Mart’taki yerel seçimler için yarış gittikçe hızlanıyor, fakat halka hizmetten çok belediyelerdeki yolsuzluk pastasına sahip olma yarışına benziyor. Ekonomik kötüleşme ve 2021’de hortlatılan yüksek enflasyon ücretli ve emekli kesimi her gün biraz daha fakirleştirip, eziyor. İhracatçılar ise “döviz kurları enflasyon kadar artmıyor” diye şikâyet ediyorlar.

Enflasyonu hızlıca indirmek için gereken faiz artışları ve sair kararları almakta çekingen ve geç kalan Merkez Bankası ise – iktidar seçimde etkilenmesin diye – borç (swap) döviz rezervlerini savurarak kurları baskılıyor. Seçimden hemen sonra IMF tedbirlerinden bile daha acı ve ağır kararlar alınacağından endişe eden halk ise 1 Nisan’dan sonra başına geleceklerden endişe ediyor.

Yargı ve hukuk, ekonomi ile bağlantılıdır

Anayasa Mahkemesinin Can Atalay kararlarına en kıdemli hakimlerin görev yaptığı Yargıtay uymadı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bir kısım kararlarına uyulmamışken şimdi de OHAL karar hükmünde kararnamesi ile atılan 4,000 civarı hâkimden 390’unun görevden alınmasını iptal eden Danıştay kararına uyulmaması tartışılıyor.

İktidarı bırakın yargı mercilerinin bile bir yargı kararına uymadığı bu ortamda iktidarın seçim sonrasında gündeme yeni ve sivil anayasa getireceğini söylemesine önemli bir kesim şüphe ile yaklaşıyor;

Türkiye'nin seçimli otokrasiden daha da geriye götürüleceğinden endişe ediyor. Bu sorunların bulantısında kimse önünü göremiyor, uzun vadeli hesap yapamıyor.

Fakat gerçek şu ki, bu sorunlar bağlantılı. Hukukta ve yargıdaki sorunlar ve sıkıntılar kendini enflasyon, kur baskısı, halkın fakirleşmesi gibi ekonomik sorunlar olarak da ortaya koyuyor. Aralarındaki bağlantıyı inceleyince hukukun ve ekonominin birbirinden ayrı değil, aynı paranın iki yüzü oldukları görülüyor.

Hukuk ekonominin damarlarıdır

Ekonomi üretilen mal ve hizmetler ile üretim için gereken (kıt, yeterli veya bol) kaynakların yönetimi, kullanımı ve dağıtımı ile katlanılan külfetlerin paylaşımına ilişkin ilişkilerin bütününü ifade eder. Ekonominin aktörleri makro düzeyde yönetenler, mikro düzeyde ise yönetilen, hane halkı, firmalar, alıcılar ve satıcılar gibi üretici ve tüketici kesimdir. Yönetici kesim, ekonomi ve para politikaları, bütçe, vergiler, teşvikler, idari düzenlemeler ve benzeri makro ekonomik kararları alarak mikro-ekonomi aktörlerinin faaliyetlerinin çerçevesini çizerek kaderlerini belirler.

Hukuk kuralları hem yönetici kesimin makro düzeyde karar ve işlemlerinin hem de mikro düzeyde üretici ve tüketici kesimin yönetici kesimle ve kendi aralarındaki ilişkilerini ve davranışlarının şeklini, usulünü ve çerçevesini belirler.

Yöneticilerin görevlerini düzgün yapmasını, tüketicinin, çalışanın hakkını almasını, firmalar arasındaki anlaşma ve taahhütlerin yerine getirilmesini sağlayan hukuk ekonomideki bağları koruyarak geliştirir, devasa şirketlerden yeni mezunlara kadar her seviyede ekonomik aktöre güvence verir ve güven kazandırır.

Ekonominin aktörleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk ekonominin sinirleri ve damarları gibidir. Yargı ise bu damarların ve sinirlerin iyi ve sağlıklı işlemesini sağlayan kalp ve beyin gibidir. Yargının hukukun üstünlüğünü gerçekleştirme yeteneği hem bu kalbin hem de beynin işlemesini ve görevini yapmasını sağlar. Yetersiz olduğu durumda ise sinirler ve damarlar faaliyetlerini yitirir, Türkiye'de sıklıkla gördüğümüz gibi ekonomik sorunlar ortaya çıkar.

Yargı, hukuk kurallarını uygulama özgürlüğü, kapasitesi ve yeteneği ile makro alanda yönetici kesimin, mikro alanda üretici ve tüketici kesimin karar ve davranışlarını doğrudan etkileyerek ekonominin performansını belirler. Başka bir deyişle yargının kapasitesi ve hukukun üstünlüğü derecesi ülkenin ekonomik potansiyelini gerçekleştirme derecesini belirler.

Yargı yönetimde istikrarı, toplumda güveni güçlendirir

Yargı, bunu makro alanda yönetimde istikrarı güçlendirerek, mikro alanda kurallara uyulmasını ve sözleşmelerdeki taahhütlerin yerine getirilmesini sağlayarak ekonomik aktörler arasında güven oluşturur. Uyuşmazlık olduğunda ise tarafları uzlaştırır, işbirliklerini ve ekonomik aktörler arasında dayanışmayı geliştirir.

Yargının herkese karşı hukukun üstünlüğünü sağladığı bir ortamda toplum, kurumlar ve bireyler güven duyabilirler.

İmzaladıkları sözleşmeleri ve taahhütlerin yerine getirileceğine, uyuşmazlıklarının makul çözüme kavuşturulacağına, kuralların her daim uygulanacağına güvenen toplumlarda ortak girişimler çoğalır, işletmelerde profesyonel yönetim ve kurumlaşma yaygınlaşır. Güven ortamı ekonominin aktörlerinin güçlerini birleştirmelerini, güvensizlik içinde tek başlarına başaramayacakları büyük hedefleri birlikte gerçekleştirmelerini sağlar.

Herkese karşı hukukun üstünlüğünü gerçekleştirebilen yargı ülkenin tamamının yanında ekonomik aktörlerin iç ve dış itibarını yükselterek işletmelerimizin uluslararası rekabet gücünü artırır.

Ekonomi yöneticilerinin makro politika, kararlar ve işlemlerini denetlemek, hesap sormak ve böylece keyfiliği, görevi ihmal ve ihlal durumlarını önlemek yargının en önemli görevidir. Bu görevini yapabilirse yargı; kurala dayalı ve öngörülebilir ekonomi yönetimini tesis edebilir, TÜİK gibi kurumların tedarik ettikleri bilgilerin doğru olmasını sağlayarak ekonominin aktörleri arasında itibar ve güven oluşturur.

Ekonomik sorunlar ve hatalar tartışılıyor, hukuktaki sebepleri tartışılmıyor

Ekonomi sadece üretim çıktıları değil, onların dayanağı olan makro ve mikro alanlarda ekonomik aktörlerin ilişkilerini ve davranışlarının bütünüdür. Ekonomi bilimi de aynı zamanda bir sosyolojik davranış bilimidir. Ekonomik aktörlerin ilişki ve davranışları ise hukukun konusudur. Ekonominin sorunlarına köklü çözümler üretebilmek için ekonomistlerin üretimi, miktarını, kalitesini ve paylaşımını ilgilendiren ilişki ve davranışları ve bu davranışları düzenleyen hukuk sorunlarını da irdelemeleri gerekir.

Mikro ekonomi alanındaki: işletme yönetimi, yenilikçilik ve yüksek katma değerli üretim gibi üretimi, miktarını, kalitesini, fiyatını doğrudan etkileyen aktörler arası işbirliği sorunları hakkında tespitler ve tartışmalar yetersizdir. Hukuk ve yargı sistemindeki sorunların ekonomiye etkilerini dikkate getiren ampirik çalışmalara pek rastlanmamaktadır.

Ekonomistler ekonomi yönetimi konularına odaklanıyor, ekonomide istikrar için makro ekonomi yönetiminde istikrarın öneminin altını çiziyorlar. Fakat yönetimde istikrarı bozan yapısal sorunları ve bunların ekonomiye etkilerini irdeleyen tartışmalar az ve zayıf. Yönetici kesimin hesapvermez olması, hukukun üstünlüğünde aksamalar, yargının görevini ve doğal işlevini yerine getiremez olması, vasat yönetime neden olan orta demokrasi ve temsil adaletsizliği gibi sorunların ekonomiye olumsuz etkilerine dair tartışmalar yetersiz kalıyor.

Ekonominin sorunları hukuk sorunlarıdır

Örneğin TÜİK'in verilerine itimat edilemediği ve bunun ekonomiye olumsuz etkileri dillendirilmekte fakat TÜİK gibi stratejik önemdeki bir kamu kurumunun ve idaresindeki kamu görevlilerin itimat edilmeyen veri yayınlamasına imkân veren hukuki sorunun ne olduğu ve nasıl düzeltileceği pek tartışılmamaktadır.

Benzer bir durum TCMB'nin bağımsızlığı hakkındadır. Merkez bankasının bağımsızlığını kaybetmesi sonrasındaki sorunlar kapsamlı olarak tartışıldığı halde Binali Yıldırım hükümetinin yetkisi olmadığı halde merkez bankası başkanını süresinden önce değiştirmeyi önleyen kuralı bir KHK ile kaldırmasındaki hukuka aykırılık tartışılmamaktadır.

Daha da kötüsü ne siyasi partiler ne bu durumdan olumsuz etkilendiğinden şikâyet eden iş dünyası ne de sivil toplum kuruluşları bu hukuka aykırılıkların düzeltilmesi için hukuk yollarına başvurmaktadır.

Bunların sonucunda TÜİK'in, yayınladığı istatistik verilerine itimat ciddi hasar gördü, ekonomik kararlar sağlıklı bilgi olmadan verilir oldu. Bağımsızlığını kaybeden merkez bankası yönetimi, fiyat istikrarını sağlamak için politika faizini arttırmak yerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleri doğrultusunda daha da aşağı yüzde 8,5 seviyesine çekerek 2021 Eylül'ünde yüzde 19 olan enflasyonu yüzde 80 seviyesine zıplattı, döviz kurlarını baskılamak için SWAP yolu ile borç alınan dövizleri satarak döviz kurlarını baskılayıp ekonominin tüm dengelerini bozdu. Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek ve merkez bankasının yeni yönetimi bu sorunların çözümünün yıllar alacağını resmen beyan etmekte.

Yargının kısıtları yolsuzluğa zemin

Anayasa'nın 105'inci ve 106'ncı maddeleri gereğince Cumhurbaşkanı ve bakanlar için soruşturma teklif etmek için 301 milletvekilinin, soruşturma kararı almak için 360 milletvekilinin oyu gereklidir. Bunun anlamı şudur: iktidardaki siyasetçiler keyfilik ve yolsuzluk yapabilirler; fakat haklarında soruşturma bile

açılamaz. Sözü edilen hükümlerindeki çok ağır nisap şartları nedeniyle Cumhurbaşkanı ve atadığı bakanlar fiilen sorumluluktan bağışıklar. Yolsuzluk nedeniyle görevden alınan Ruhsar Pekcan hakkında bir soruşturma bile açılmamış olması bunun berbat bir örneğidir.

Öte yandan gerçeğe aykırı veri yayınlayan TÜİK'teki ve bilime aykırı politika faizi belirleyen TCMB'deki gibi üst düzey kamu görevlilerinin görevi kötüye kullanma suçlarını soruşturmak cumhurbaşkanı veya bakanların yargıya soruşturma izni vermesine bağlıdır.

Cumhurbaşkanı, bakan ve üst düzey kamu görevlilerinin görevi ihmal ve ihlal suçlarını yargının soruşturamaz, dolayısıyla bu yöneticilerin eylem ve kararlarından dolayı fiilen sorumluluktan ve cezadan bağışık olması devlet yönetiminde, makro ekonomik kararlarda istikrarsızlığa neden olmaktadır.

Siyasi iktidarların fiilen sorumluluktan bağışık olmaları; kendilerine tabi olan üst düzey kamu görevlilerine, işledikleri suçlarda yargıya soruşturma izni vermeyerek fiilen bağışıklık kazandırabilmeleri, masum olanları ise hatalı soruşturma izni vererek yargıda süründürebilmeleri iktidarlar ile üst düzey bürokratlar arasında, suç işleyenin korunacağı adı konulmamış bir koalisyona neden olmaktadır.

Bu hukuki sorunlar yüzünden Türkiye'de özellikle yönetici kesimin bilinçli olarak ihmal ettiği en önemli husus demokrasinin ve kurumlarının geriletilmesinin arkasındaki temel saiki oluşturan yolsuzluk ve rüşvet meselesidir. Yolsuzluk oldukça küçük tufeyli bir kesimi gayrı meşru yoldan zenginleştirme pahasına ekonomiye yıkıcı zararlar vermektedir.

Yolsuzlukta öncü

Türkiye, Dünya Bankası'nın uluslararası yolsuzluk algısı endeksinde 193 ülke arasında Etiyopya'dan geride, 120'nci sırada, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yolsuzluk algısı endeksinde, ise 177 ülke arasında, Panama, Peru ve Sırbistan'dan geride, 107'nci sırada yer alıyor.

Üyesi olduğumuz Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) Mali Eylem Görev Gücü'nün (Financial Action Task Force-FATF) gri listesinde Türkiye, aralarında olmayı hiç hak etmediği az gelişmiş ülkelerle birlikte yer alıyor. Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek de Türkiye'yi bu listeden çıkarmaya çalışıyor!

Üyesi olduğumuz Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), 22 Mart 2019 tarihli "ara uyum raporu"nda, milletvekilleri, hakimler ve savcılar ile ilgili olarak 2017'deki tavsiyelerin yerine getirilmesi konusunda Türkiye'de somut hiçbir ilerleme olmadığını, 9 Haziran 2023 kabul tarihli "dördüncü aşama değerlendirme raporu"nda ise tavsiyelerine uyumda Türkiye'nin küresel olarak tatmin edici olmadığını belirtiyor.

Türkiye'nin yolsuzluğu önleme kurum ve mekanizmaları oldukça zayıf ve ülkeyi OECD Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF) gri listesine girmesine neden olacak kadar yetersizdir. Türkiye'nin yolsuzluğun önlenmesinde dünya çapında endekslerde oldukça gerilerde olmasının sebebi, temelde yönetici kesimin hesap vermez oluşu, bunun devlet yönetiminde üst kademe kamu görevlileri seviyesinde keyfiliğe yol açarak, yolsuzluk ve rüşvete elverişli ortam yaratmasıdır.

Yolsuzluk devleti de ekonomiyi de çökertir

Kamu yönetiminde yolsuzluk ve rüşvete son derece elverişli bir iklim yaratan bu durum bir yandan mikro ekonomi aktörlerinin makro ekonomi yönetimine, kurumlarına güveni ve itimadı eritmekte; diğer yandan ülke yönetiminin durmadan kötüleştiği, ülkelerin içinden kolayca çıkamayacağı habis bir girdap yaratmaktadır.

Nitekim Türkiye'nin üye olduğu Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ülkeler Grubu (GRECO); "Antik çağlardan bu yana, yolsuzluk en yaygın ve sinsi toplumsal kötülüklerden biri olmuştur. Kamu görevlileri ve seçilmiş temsilciler yolsuzluğa bulaştığında kamu yönetimi yıkıcı zarar görmektedir. […] yolsuzluk, özel sektörde de büyük bir tehdit[tir], sürdürülebilir ekonomik ve sosyal ilişkilerin idame ettirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli olan inanç ve itimadın altını oymaktadır" demektedir.

Gerçekten de yolsuzluk ve rüşvetin olduğu bir ekonomide liyakat ve adalet yok olur, toplumsal uzlaşma, işbirliği ve dayanışma bozulur! Buna bağlı olarak devlet yönetimi kötüleşir, kurumsallık yok olur, üretim azalır, adil paylaşım ve sosyal adalet bozulur, devlet ve ekonomik aktörler hızla hukukun üstünlüğünden ve bağımsız yargıdan uzaklaşır.

Türkiye'nin iki temel sorunu: Yönetimde istikrar ve hukuk

Türkiye'nin ekonomiyi ve halkın refahını ilgilendiren en temel iki sorun: (i) hukukun üstünlüğü ve yargı ve yokluklarının neden olduğu (ii) devlet yönetiminde istikrarsızlıktır.

Devlet yönetiminde istikrardan anlaşılması gereken: devletin yönetiminde hükümetlerin veya kişilerin değişmez olması değil temel politikaların belirli, alınan yönetim kararlarının anayasaya ve kanunlara uyarlı, tutarlı ve öngörülebilir olması ve bunun sürdürülmesidir.

Yönetimde istikrar ancak, devleti teşkil eden yasama, yürütme ve yargı güçlerinin olağan işlevlerini ayrı ayrı ve bağımsız olarak fakat birbirleri ile uyum içinde yerine getirmeleri ile gerçekleşebilir. Yargı en kritik devlet gücüdür.

Çünkü yargının temel ve doğal işlevi yönetici kesimi denetlemek, hukuka uyarlı yönetmelerini ve hesap vermelerini, bir başka ifade ile hukukun üstünlüğünü sağlamaktır. Bu sebeple yargının oluşumunda ve doğal işlevini göstermekte bağımsız olması devlet yönetiminde öngörülebilirliği ve sürdürülebilirliği ve devlet güçleri arasında denge ve uyumu kurmanın temel şartıdır.

Yargının yetersiz ya da bağımsızlığının kısıtlanmış olması yönetimde tecrübe ettiğimiz savrulmalar ve kırılmaların temel sebebidir.

Örneğin 1946'da çoklu parti sistemine geçerken bir Anayasa Mahkemesi kurmuş olsaydık 1960'ta ihtilal olmayabilirdi, demokrasimiz daha istikrarlı gelişebilir, Türkiye de Güney Kore'ye benzer bir gelişim gösterebilirdi. Günümüzde ise yürütme gücünü hukuk ve yargı yoluyla sınırlandırabiliyor, makro ekonomik kararları alan yönetici kesime bağımsız yargı doğrudan hesap sorabilir olsaydı keyfi ve hatalı kararlar alamazlardı.

Yargının eli kolu bağlı, hukuk aşağılanıyor

Yargı ve dolayısıyla hukukun üstünlüğü Türkiye'nin en ihmal edilmiş sorunudur. Yargı hizmetleri, eğitim, güvenlik, sağlık gibi bir kamu hizmetidir ancak kamu hizmetleri arasında en kötü durumda olanıdır.

Devlet gücünü keyfince kullanması konusunda fikir uyumu içinde olan bir zümre istemediği için yargı sorunu hala çözülememiştir. İktidara gelen siyasetçiler ile, onlarla zoraki koalisyona sokulan üst düzey kamu görevlileri kendilerini yargının erişim alanının dışına taşımış, hukuki ve fiili dokunulmazlıklar edinerek imtiyazlı bir zümre haline gelmiştir. Örneğin yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi kanunu sadece küçük memurlara işlemekte, yargı üst düzey yöneticiler ile iktidardaki siyasilerin yolsuzluklarını uzaktan izleyen durumunda bulunmaktadır.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi'nin, Danıştay'ın ve AİHM'nin kararlarına uyulmaması ve benzeri birçok sorun ülkede fikir ve ifade özgürlüğünün, temel insan haklarının ve hatta mülkiyet hakkının korunması konularında bile hukuk güvencesinin varlığının sorgulanmasına neden olmaktadır.

Uluslararası alanda hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk endekslerinde ülkemizin en gerilere düşmesine neden olan bu durum ülke ekonomisi için yıkıcıdır. Bu durumda kredi şartları ağırlaşmakta, yatırımcılar başka ülkelere kaymakta, ülkede uzun vadeli yatırım arzusu yok olurken girişimciler kısa vadeli fırsatların yakalanmasına yönelmekte, yerlilerin bile uzun vadeli yatırımlarda yurt dışına gitmesine neden olmaktadır.

Ekonomik başarı daha iyi yargı ve hukuk ile mümkün

Yargıdaki vasatlık, orta demokrasi ve orta gelir tuzaklarının sebebidir. Bu ikiz tuzaklardan kurtulmak daha iyi yargı ile mümkündür.

Ekonomideki sorunların çözümü şeffaflık ve hesapverirlik yoluyla yönetimde istikrarın sağlanması ile, bu da yargı sorununun çözümü ile başlar. Zira Türkiye'nin aşamadığı orta gelir tuzağından kurtulması için işletmeleri güçlendirip uluslararası rekabet gücünü yükselterek dünya ticaretinden aldığı payı artırması gerekiyor.

Bunu gerçekleştirmek için ise iş yapma ortamını geliştirmek, makro ekonomik kararları zamanında ve isabetle almak, makro ekonomi yönetiminin öngörülebilir olmasını sağlamak, mikro ekonomide işbirliğini çoğaltmak, yatırımları artırmak, işletmelerin serpilip gürbüzleşmesine uygun şartları hazırlamak şarttır.

Bütün bunların gerçekleşebilmesi ise etkin ve verimli çalışan tam bağımsız, daha iyi bir yargı ile mümkündür.

Doğal görevini yapmakta özgür olan bağımsız yargı hukukun üstünlüğünü sağlayarak devlette ve makro alanda ekonomi yönetiminin hukukun sınırları içinde faaliyet göstermesini, yönetimde ve ekonomide istikrarı sağlamanın en temel yapıtaşıdır. Bunun şartı ise yargının etkin, kaliteli ve verimli hizmet üretebilir, kurumlarının ve mensuplarının şeffaf ve hesapverir olması, ve yargı hizmet birimlerinin kalkınmaya en güçlü desteği verecek şekilde yapılandırılması, modern uyuşmazlık yönetim süreçleri ile güçlendirilmesidir.